

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

.....o0o.....



**TANG MA CỦA NGƯỜI HMÔNG
Ở HUYỆN MÈO VẠC, TỈNH HÀ GIANG.
TRUYỀN THỐNG VÀ BIẾN ĐỔI**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN

Giảng viên hướng dẫn: GS. HOÀNG NAM

Sinh viên thực hiện : TRẦN THỊ THƠ

Hà Nội – 2012

LỜI CẢM ƠN

Hoàn thành khóa luận tốt nghiệp với đề tài: “Tang ma của người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang: Truyền thống và biến đổi”, tôi xin tỏ lòng biết ơn:

GS. Hoàng Nam, người đã trực tiếp hướng dẫn, chỉ đạo, đóng góp ý kiến cho tôi trong suốt quá trình làm khóa luận tốt nghiệp.

Các thầy cô trong Khoa Văn Hóa Dân Tộc Thiếu Số trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã nhiệt tình giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học và làm khóa luận tốt nghiệp.

Trong thời gian điền dã khảo sát tại địa bàn, tôi đã nhận được sự giúp đỡ nhiệt tình của lãnh đạo UBND huyện Mèo Vạc, Cô Nguyễn Thị Chanh (lãnh đạo Phòng Văn hóa và Thông tin huyện Mèo Vạc), Cô Nguyễn Thị Thu Lan (Giám đốc Trung tâm Văn hóa và thể thao huyện Mèo Vạc), ông Sùng Xúa Páo (thầy cúng xã Niêm Tông), anh Sùng Trá Tủa (cán bộ văn hóa xã Pải Lũng), anh Sùng Xúa Ton (cán bộ văn hoá xã Sùng Máng, chú Vừ Mí Sủa (cán bộ văn hóa xã Nậm Ban) của huyện Mèo Vạc đã nhiệt tình giúp đỡ tôi đi thu thập thông tin, tìm kiếm tài liệu, khảo sát tình hình thực tế về tang ma của người Mông ở huyện Mèo Vạc.

Nhân đây tôi cũng bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới các Chú, các Bác, các anh, các chị công tác tại UBND huyện, Phòng Văn hóa và thông tin huyện Mèo Vạc, Trung tâm Văn hóa và thể thao huyện, Thư viện huyện, cùng toàn thể nhân dân đang sinh sống và làm việc trên địa bàn huyện Mèo Vạc đã nhiệt tình giúp đỡ tôi về việc đi lại, ăn, ngủ, nghỉ tại huyện trong suốt quá trình đi thực địa tại cơ sở.

Do khả năng có hạn nên khóa luận viết không tránh khỏi những thiếu sót. Tôi mong nhận được nhiều sự ý kiến đóng góp cho khóa luận được hoàn thiện hơn.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Tác giả

Trần Thị Thơ

MỤC LỤC

LỜI MỞ ĐẦU	5
1.Lý do chọn đề tài	5
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	6
3. Mục tiêu nghiên cứu	8
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	9
5. Phương pháp nghiên cứu	9
6.Đóng góp của khóa luận	10
7. Bố cục của khóa luận	10
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ ĐIỀU KIỆN TỰ NHIÊN, ĐIỀU KIỆN XÃ HỘI VÀ DÂN TỘC HMÔNG Ở HUYỆN MÈO VẠC, TỈNH HÀ GIANG	11
1.1. Điều kiện tự nhiên	11
1.2. Điều kiện xã hội.....	14
1.3. Khái quát về người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang	16
1.3.1. Lịch sử thiên di và quá trình hình thành.....	16
1.3.2. Đặc điểm dân tộc – dân cư	18
1.3.3. Hoạt động kinh tế	20
1.3.4. Đặc điểm xã hội truyền thống.....	21
1.3.5.Những nét về văn hóa	22
1.3.5.1. Văn hóa vật chất.....	22
1.3.5.2. Văn hóa tinh thần.....	26

CHƯƠNG 2: NHỮNG NGHI LỄ TRONG TANG MA TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI HMÔNG Ở HUYỆN MÈO VẠC, TỈNH HÀ GIANG	30
2.1. Quan niệm về cái chết và các hình thức về cái chết.....	30
2.1.1. Quan niệm về cái chết.....	30
2.1.2. Các hình thức về cái chết.....	31
2.2. Đám ma tươi (Uđat).....	32
2.2.1. Trước tang lễ	33
2.2.2. Trong tang lễ.....	34
2.2.3. Sau tang lễ	61
2.3. Đám ma khô (Troz đangx)	64
CHƯƠNG 3: NHỮNG BIẾN ĐỔI TRONG TANG MA HIỆN NAY VÀ ĐỊNH HƯỚNG BẢO TỒN NHỮNG GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG TANG MA CỦA NGƯỜI HMÔNG Ở HUYỆN MÈO VẠC, TỈNH HÀ GIANG	71
3.1. Một số biến đổi trong nghi lễ tang ma hiện nay	71
3.2. Nguyên nhân dẫn đến sự biến đổi	75
3.3. Những giá trị văn hóa trong tang ma	78
3.4. Một số giải pháp và khuyến nghị.....	83
3.4.1. Một số giải pháp	83
3.4.2. Một số khuyến nghị.....	86
KẾT LUẬN	94
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	98
PHỤ LỤC	100
DANH SÁCH NGƯỜI CUNG CẤP THÔNG TIN.....	110

LỜI MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt nam là quốc gia có nền văn hóa rất phong phú, là sự kết hợp của 54 dân tộc anh em – 54 bản sắc văn hóa khác nhau góp phần làm phong phú kho tàng văn hóa quốc gia, trong đó bao gồm cả văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể.

Phát huy truyền thống vẻ vang lịch sử và văn hóa dân tộc hàng nghìn năm trước của cha ông ta nhằm xây dựng một nền văn hóa đậm đà bản sắc dân tộc. Dân tộc Hmông – một trong những 54 dân tộc anh em ở nước ta có nhiều phong tục, tập quán riêng góp phần làm phong phú, đa dạng nền văn hóa của nước nhà. Tang ma của đồng bào dân tộc Hmông – là tập tục còn mang đậm giá trị nhân văn, có nét văn hóa đặc sắc, nó liên quan đến nghi lễ vòng đời cả một con người, và mối quan hệ khăng khít giữa từng thành viên trong gia đình, dòng họ, làng xóm láng giềng. Nghi lễ tang ma là một trong những nghi thức mang đậm giá trị văn hóa của người Hmông, trong đó thể hiện được những tập tục cổ truyền, những giá trị văn hóa nhân văn, giá trị văn hóa tộc người, giá trị bản sắc văn hóa tộc người.

Trong cuộc sống hiện nay nhiều giá trị văn hóa trong tang ma của người Hmông đang bị tác động mai một, biến đổi đi nhiều giá trị truyền thống quý báu. Hội nghị Trung ương 5 (Khóa VIII) tháng 7 năm 1998, Đảng ra Nghị quyết chuyên đề về "Xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc", khẳng định vai trò của văn hóa trong tiến trình lịch sử dân tộc và tương lai đất nước, "Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu vừa là động lực thúc

đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội" với mục đích "Làm cho văn hóa thấm sâu vào toàn bộ đời sống và hoạt động xã hội, vào từng người, từng gia đình, từng tập thể và cộng đồng, từng địa bàn dân cư, vào mọi sinh hoạt và quan hệ con người, tạo ra trên đất nước ta đời sống tinh thần cao đẹp". Trong nhiệm vụ bảo tồn, phát huy và phát triển văn hóa các dân tộc thiểu số có nêu việc giữ gìn bản sắc văn hóa truyền thống của các dân tộc thiểu số: "...Đầu tư và tổ chức điều tra, sưu tầm nghiên cứu, phổ biến các giá trị văn hóa, nghệ thuật của các dân tộc thiểu số...". Đặc biệt trong giai đoạn hiện nay đất nước ta đang bước vào thời kỳ Công nghiệp hóa – hiện đại hóa đất nước, "Xây dựng một nền văn hóa tiên tiến, đậm đà mang bản sắc văn hóa dân tộc" theo định hướng của Đảng. Việc tìm hiểu và đánh giá đặc trưng văn hóa của dân tộc Hmông là một việc hết sức quan trọng.[9]

Tang ma của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang – cho đến nay chưa có công trình khoa học nào nghiên cứu chuyên sâu về những nghi lễ của đám ma tươi, đám ma khô và những biến đổi trong tang lễ hiện nay của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

Chính vì vậy, tôi đã chọn đề tài: "Tang ma của người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang: truyền thống và biến đổi" với mong muốn góp phần phát hiện và nhận diện những biến đổi trong các nghi lễ của tang ma hiện nay của người người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Đã có nhiều công trình khoa học nghiên cứu về văn hóa các dân tộc thiểu số nói chung và văn hóa dân tộc Mông nói riêng, phải kể đến như:

Cư Hòa Văn – Hoàng Nam: Dân tộc Mông ở Việt Nam, Nxb văn hóa dân tộc, 1994. Cuốn sách về dân tộc Mông ở Việt Nam, hai tác giả Cư Hòa Văn và

Hoàng Nam cũng nói khá chi tiết về dân tộc Mông ở Việt Nam, hai tác giả cũng đề cập đến vấn đề trong tang ma của người Mông ở Hà Giang nhưng cũng chỉ là giới thiệu khái quát về tang ma của người Mông chứ chưa đi sâu tìm hiểu từng nghi lễ, từng phong tục trong ma tươi, ma khô của đồng bào Mông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

Sở Văn hóa – thông tin tỉnh Hà Giang, ông Hùng Đình Quý (chủ biên): Văn hóa truyền thống các dân tộc Hà Giang, 1994. Trong cuốn sách này Sở Văn hóa thông tin tỉnh Hà Giang cũng đề cập đến những vấn đề trong tang ma truyền thống, nhưng không chi tiết và đầy đủ mà chỉ giới thiệu khái quát về những nghi lễ trong tang ma của người Hmông ở tỉnh Hà Giang.

Trần Hữu Sơn: Văn hóa Hmông. Nhà xuất bản văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1996. Trong cuốn sách này tác giả đi sâu nói về văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần của người Hmông ở Lào Cai, qua đó nêu những yếu tố mới trong đời sống văn hóa tinh thần của người Hmông ở Lào Cai.

Giàng Seo Gà: Tang Ca của người Mông Sa Pa. Nhà xuất bản văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2004. Trong cuốn tang ca này tác giả chủ yếu đi sâu tìm hiểu về những áng tang ca, những bài tang ca dùng trong các nghi lễ cúng người chết của đồng bào dân tộc Hmông trắng ở Sa Pa.

Vũ Ngọc Kỳ: Văn hóa người Hmông ở Hà Giang trong quá trình công nghiệp hóa hiện đại hóa, Nxb Chính trị Quốc Gia, 2004

Sùng Thị Mai (2011): Tang ma của người Hmông trắng ở xã Sà Phìn, huyện Đồng Văn, Tỉnh Hà Giang, luận văn thạc sĩ văn hóa học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội. Trong cuốn “tang ma của người Hmông trắng ở xã Sà Phìn, huyện Đồng Văn, tỉnh Hà Giang” tác giả đã nêu khá chi tiết, đầy đủ về các nghi lễ, tập tục trong ma tươi, ma khô, cúng cho linh hồn người đã mất, nhưng hầu

như ngành Hmông trắng ở khắp tỉnh Hà Giang đều làm ma tươi và ma khô cho người đã mất hầu như giống nhau, nếu có khác thì chỉ khác một vài chi tiết nhỏ.

Các công trình khoa học trên đã nêu khái quát sơ lược về dân tộc Hmông ở Việt Nam. Qua tìm hiểu tôi nhận thấy những bài viết về nghi lễ vòng đời người, cụ thể là tang lễ của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang và những biến đổi trong tang ma chưa được tìm hiểu một cách chuyên sâu, tỉ mỉ mà chỉ được đề cập một cách khái quát, đưa ra một cái nhìn chung chung cho tất cả đồng bào dân tộc người Hmông ở Việt Nam.

Tuy nhiên có cuốn “Tang ma của người Hmông trắng ở xã Sà Phìn, huyện Đồng Văn, tỉnh Hà Giang” của Chị Sùng Thị Mai là viết khá đầy đủ về tang ma của người Hmông trắng ở xã Sà Phìn, huyện Đồng Văn, tỉnh Hà Giang. Nhưng chưa có một nghiên cứu chuyên sâu nào viết về đám tang của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang một cách cụ thể, chi tiết và tỉ mỉ.

Những nghiên cứu mà tôi đã nêu trên là một trong những tư liệu quý báu để tôi tham khảo và định hướng xây dựng khóa luận.

3. Mục tiêu nghiên cứu

Đi sâu tìm hiểu các nghi lễ trong tang ma truyền thống, từ đó làm rõ những giá trị văn hóa trong tang ma để nhằm giữ gìn, phát huy bản sắc văn hóa truyền thống của tộc người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

Thực trạng và những biến đổi trong tang ma của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của khóa luận là những nghi lễ về tang ma truyền thống và hiện tại, gồm những nghi lễ: Nghi lễ Tắm rửa mặc quần áo cho người chết; nghi thức đưa áo quan vào nhà; các nghi lễ khi khâm liệm; lễ phúng viếng

anh em, họ hàng, làng xóm; lễ đuổi ma hán; lễ cúng cơm; các nghi lễ khi đưa áo quan ra khỏi nhà; lễ đưa người chết ra ngoài bãi đất rộng; lễ cúng ba sáng; nghi lễ làm ma khô của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang nhìn tang ma từ góc độ văn hóa.

Thực trạng và những biến đổi trong tang ma của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.

Phạm vi nghiên cứu:

Thời gian: tập trung nghiên cứu tang ma truyền thống và biến đổi từ sau năm 1997 đến nay.

Không gian: Diễn ra trong phạm vi huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang

5. Phương pháp nghiên cứu

Trong quá trình thực hiện khóa luận tôi đã dựa vào những quan điểm của Chủ nghĩa Mác – Lênin, Tư tưởng Hồ Chí Minh trên cơ sở lý luận và phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng, chủ nghĩa duy vật lịch sử, dựa trên quan điểm của Đảng và Nhà nước về văn hóa đối với các dân tộc thiểu số ở Việt Nam

Để có được những nguồn tư liệu, tài liệu phục vụ cho việc làm khóa luận tôi đã sử dụng những phương pháp như điền dã dân tộc học, miêu tả, quan sát, ghi chép, phỏng vấn, sưu tầm tài liệu và tiến hành phân tích tài liệu.

6. Đóng góp của khóa luận

Khóa luận được viết dựa trên cơ sở điền dã thực địa, tìm hiểu cụ thể đám tang của người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang. Mô tả chi tiết, tỉ mỉ về cách thức tổ chức đám tang; văn hóa ứng xử giữa mọi thành viên trong gia đình, anh em, họ hàng, làng xóm, bạn bè gần xa; các nghi lễ, nghi thức trong đám tang; những phong tục tập quán truyền thống của người Hmông. Qua đó tôi hy

vọng khóa luận này sẽ phần nào đóng góp thêm nguồn tư liệu về tang ma truyền thống và những biến đổi trong tang ma của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang. Thông qua tang ma truyền thống của người Hmông trắng ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang có thể giúp chúng ta hiểu thêm truyền thống văn hóa của tộc người Hmông ở nơi đây.

Đề xuất những ý kiến nhằm giữ gìn, bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống mang tính tích cực, đồng thời nhằm hạn chế những mặt tiêu cực để loại bỏ những hủ tục lạc hậu, những khâu tổ chức rườm rà trong quá trình xây dựng nếp sống văn minh trong việc tang ma ở Hà Giang nói chung, vùng người Hmông ở huyện Mèo Vạc nói riêng. Đặc biệt là việc quản lý, sưu tầm, giữ gìn, bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống trong điều kiện hiện nay. Là nghiên cứu mang tính nhân văn, giáo dục thế hệ sau về lòng hiếu thảo, đạo con cháu và bài học ứng xử trong mối quan hệ gia đình, họ hàng, tình làng nghĩa xóm.

7. Bố cục của khóa luận

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh sách người cung cấp thông tin cho đề tài khóa luận, tài liệu tham khảo thì bố cục của khóa luận được chia làm 3 chương:

Chương 1: Khái quát về điều kiện tự nhiên, điều kiện xã hội và dân tộc Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang

Chương 2: Những nghi lễ trong tang ma truyền thống của người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang

Chương 3: Những biến đổi trong tang ma hiện nay và định hướng bảo tồn những giá trị văn hóa trong tang ma của người Hmông ở huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban chấp hành Trung Ương Đảng khóa VIII, số 3 – ngày 16/7/1998, *Nghị quyết lần thứ V về xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc văn hóa dân tộc.*
2. *Báo cáo tình hình phát triển kinh tế - xã hội sáu tháng cuối năm 2012 của UBND huyện Mèo Vạc, tỉnh Hà Giang.*
3. Bộ văn hóa thể thao và du lịch (1995), *Chủ động sáng tạo xây dựng đời sống văn hóa ở cơ sở*, Nxb văn hóa dân tộc, Hà Nội.
4. Công văn của sở văn hóa (2009) *về việc thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, tang, lễ hội.*
5. Cư Hòa Văn – Hoàng Nam (1994), *Dân tộc Mông ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
6. Doãn Thanh (1994), *Dân ca Hmông*, Nxb Văn học Việt Nam.
7. Giàng Seo Gà (2004), *Tang ca của người Hmông Sa Pa*, Nxb Văn hóa dân tộc.
8. Hoàng Nam (2004), *Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*, trường Đại học văn hóa Hà Nội.
9. *Mạng Internet*; ngày 3/4/2012, 12/5/2012, trang tin điện tử UB dân tộc, báo an ninh thủ đô, mạng xã hội.
10. *Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Hà Giang lần thứ 13, 14.*
11. *Phong tục, tập quán của người Hmông trắng ở huyện Vị Xuyên, tỉnh Hà Giang (2010)*, tiểu luận khoa Văn hóa học, trường Đại học văn hóa Hà Nội.

12. Sùng Thị Mai (2011), *Tang ma của người Hmông trắng ở xã Sà Phìn, huyện Đông Văn, tỉnh Hà Giang*, luận văn thạc sĩ Văn hóa học trường Đại học văn hóa Hà Nội.
13. Sở Văn hóa thể thao và du lịch tỉnh Hà Giang, Hùng Đình Quý (chủ biên) (1994), *Văn hóa truyền thống các dân tộc Hà Giang*.
14. Sở Văn hóa thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang, Hùng Đình Quý (chủ biên) (1996), *Văn hóa dân tộc Hmông Hà Giang*.
15. Sở Văn hóa thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang, Hùng Đình Quý (chủ biên) (1994), *Tục ngữ Hmông Hà Giang*.
16. Sở Văn hóa thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang, Hùng Đại Kỳ (chủ biên) (2009), *Du lịch Hà Giang*.
17. Trần Hữu Sơn (1996), *Văn hóa Hmông*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
18. Tân Việt (1999), *Một trăm điều nên biết về phong tục Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
19. Ủy Ban dân tộc và miền núi (2001), *Vấn đề dân tộc và các dân tộc ở nước ta*, Nxb chính trị quốc gia.
20. Vũ Ngọc Kỳ (2004), *Văn hóa người Hmông ở Hà Giang trong quá trình công nghiệp hóa hiện đại hóa*, Nxb Chính trị Quốc Gia.